

**РАЗВИТИЕ И ПОЛИТИКИ НА ОБРАЗОВАНИЕТО И ОБУЧЕНИЕТО
В СЪОТВЕТСТВИЕ С ИЗИСКВАНИЯТА
НА СТРАТЕГИЯ ЕВРОПА 2020**

Гл. ас. д-р Надежда Веселинова¹
СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Катедра „Стратегическо планиране“

Резюме: В настоящата разработка се разглеждат предпоставките даващи насоките за развитие на образованието и обучението в съответствие с изискванията на Стратегия Европа „2020“. Представени са по-важните стратегически документи, които очертават рамката за развитие на образованието и обучението. Изведени са водещи инициативи, приоритети и цели по отношение на образованието и обучението.

Ключови думи: стратегия, образование, обучение, стратегическо планиране

JEL: I21, O21

**DEVELOPMENT AND POLICIES OF EDUCATION AND TRAINING
IN COMPLIANCE WITH THE REQUIREMENTS
OF THE EUROPE 2020 STRATEGY**

Nadezhda Veselinova, Head Assist. Prof., PhD
D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria
Department of Strategic Planning

¹ e-mail: n.veselinova@uni-svishtov.bg.

Abstract: The present paper examines the prerequisites for the development of education and learning directions in line with the requirements of the Europe 2020 Strategy. The key strategic documents outlining the framework for the development of education and training are presented. Leading initiatives, priorities and objectives have been identified in terms of education and training.

Keywords: strategy, education, training, strategic planning

JEL: : I21, O21

Предпоставките даващи насоките за развитие на образованието и бучението в съответствие с изискванията на Стратегия Европа „2020“ са разбира се самата стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж – Европа 2020, но също така и редица други документи на равнище ЕС, като: Съобщения от Комисията до Европейския парламент, до Съвета, до Европейския икономически и социален комитет и до комитета на регионите (2006 г., 2011 г.); Комюнике от Букурещ на министрите, отговорни за висшето образование: Да използваме потенциала си по най-добрия възможен начин – консолидиране на Европейското пространство за висше образование (2012 г.); Стратегия за мобилност 2020 за Европейското пространство за висше образование (2012 г.); Изявление на Третия форум на Болонската политика: Отвъд Болонския процес – създаване и свързване на национални, регионални и световни пространства за висше образование (2012 г.); „Националната квалификационна рамка, приета с РМС 96 от 2 февруари 2012 г.; Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и комитета на регионите: Европейското висше образование в световен план (2013 г.) и др.

Като по-важни стратегически документи, които очертават рамката за развитие на образованието и обучението в следващият програмен период (2014-2020 г.) биха могли да се посочат: Национална програма за развитие „България 2020“; Национална програма за реформи на Република България (2012-2015); Конвергентна програма на Република България (2012 – 2015 г.); Национална стратегия за развитие на научните изследвания 2020²; Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 г.³; Национална стратегия за младежта 2010 – 2020 г.⁴; Национална пътна карта за научна инфраструктура⁵; Национална стратегия за демографско развитие на Р България; Национална стратегия за регионално развитие на Република България; Национална стратегия за детето 2008-2018; Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България и др.

Стратегия Европа „2020“ набелязва следните водещи инициативи по отношение на развитие на образованието и обучението:

✓ „Съюз за иновации“ — има за цел да подобри рамковите условия и достъпа до финансиране за научноизследователска дейност и иновации, за да гарантира превръщането на иновативните идеи в нови продукти и услуги, които създават растеж и работни места.

✓ „Младеж в движение“ — има за цел да подобри постиженията на образователните системи и да улесни навлизането на млади хора на пазара на труда.

✓ „Индустриална политика за ерата на глобализацията“ — има за цел да подобри бизнес средата, по-специално за малките и средни предприятия

² Приета с Решение на Народното събрание от 28.07.2011 г.

³ Приета с Протокол № 42.1 на Министерския съвет от 30.10.2008 г.

⁴ Приета от Министерски съвет на 06.10.2010 г.

⁵ Приета с Решение № 692 на Министерския съвет от 21.09.2010 г.

(МСП), и да подкрепи развитието на силна и устойчива индустриална основа, позволяваща конкурентоспособност в световен план.

✓ „Програма за нови умения и работни места“ — има за цел да модернизира пазарите на труда и да направи гражданите по-способни, като развива техните умения през целия им живот с цел повишаване участието в трудовия живот и постигане на по-добро съгласуване между предлагането и търсенето на труд, в това число чрез трудова мобилност.

✓ „Програма в областта на цифровите технологии за Европа“ – има за цел да ускори развитието на високоскоростен достъп до интернет и да извлече ползи от наличието на единен цифров пазар за домакинствата и фирмите;

Приоритетите посочени в стратегията по отношение на образованието са насочени към интелигентен растеж: изграждане на икономика, основаваща се на знания и иновации.⁶

Националната програма за развитие „България 2020“ като водещ стратегически и програмен документ, който определя целите на политиките и приоритетите за развитие на страната до 2020 г. доразвива и определя следните основни приоритети: подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила; намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване; постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал; развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси; подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за

⁶ Грозева, Н. Същност и значение на инвестициите в нематериални активи. Известие на съюза на учените – Варна. Серия „Хуманитарни науки“ 1/2014, с. 10–16, с. 11.

повишаване на конкурентоспособността на икономиката; укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса; енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност; подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари.

Тези приоритети поставят фокус върху следните основни политики за развитието на страната до 2020 г.: повишаване на качеството на човешкия капитал и засилване на връзката му с пазара на труда;⁷ насърчаване на иновациите и повишаване на конкурентоспособността на българската икономика; подобряване на физическата и институционалната инфраструктура.

Целите, които е необходимо да бъдат постигнати от страните членки до 2020 година свързани с развитие на образованието са формулирани като Европейски цели 1, 2 и 4.⁸ Европейска цел 1 – Заетост за 75 % от населението на възраст 20–64 години; Европейска цел 2 – Инвестиции в научноизследователската и развойна дейност (НИРД) в размер на 3 % за ЕС – постепенно нарастване на процента за всяка година и Европейска цел 4:

✓ дял на преждевременно напусналите училище под 10 %;

✓ дял на младото поколение със завършено висше образование от най – малко 40%. Достижими национални цели, представени от българската страна са формулирани, като:

✓ дял на преждевременно напусналите образователна система – 11% до 2020 г.;

✓ дял на 30–34-годишните със завършено висше образование – 36 % до 2020 г.

⁷ Кънчева, Н. Дедуктивни методи за измерване на интелектуалния капитал на иновационните предприятия. Годишник на ВСУ за 2005, с. 126–133, с. 127.

⁸ Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж – Европа 2020”
<http://ec.europa.eu/europe2020/> (22.09. 2014 г.)

В този смисъл като основни предизвикателства се представят:

- ✓ необходимост от обновяване на учебните планове и методи, съобразно новите изисквания на бизнеса;
- ✓ малко възможности за различни форми на обучение и за повишаване на квалификацията и компетентностите на заетите лица;
- ✓ несъответствие между квалификациите на абсолвентите и изискванията на трудовия пазар;
- ✓ в много от страните – членки на ЕС, безработицата сред завършилите висше образование е неприемливо висока⁹.

Европейските университети в момента не са в състояние да разгърнат пълния си потенциал в повечето приоритетни области. В резултат на това те губят в международната конкуренция за привличане на талантиливи студенти и учени, трудно се приспособяват към бързо променящата се конюнктура в изследователската дейност и се лишават от гъвкавост и компетентност, необходими за успеха им. Този процес ще се задълбочава още повече вследствие на недостатъчното финансиране. Необходимо е университетите сами да определят приоритетните области и съобразно тях да организират своите дейности.

Предвидени са съществени възможности пред Европейското образователно пространство.¹⁰ Декларира се воля за премахване на пречките пред университетите, по-конкретно – необходимо е да се засили географската и междусекторната мобилност. Желание за осигуряване на реална автономия и отговорности на университетите. Предвижда се осигуряване на стимули за структурирани партньорства с бизнеса. Предлага

⁹ Стоянова, Й., М. Тонев Академични проекции на ученето през време на целия жизнен цикъл. – Й. Стоянова, М. Тонев. // *Научен алманах на ВСУ „Ч. Храбър“*. Серия „Юридически науки и обществена сигурност“. Кн. 22, Варна, 2013, (с. 63–74) с. 72.

¹⁰ Комюнике на ек за прилагане на програма за модернизиране на университетите: образование, изследвания и иновации (2006).

се оптимална схема от „знания и умения” на трудовия пазар. Ще се търси възможност за намаляване на дефицита във финансирането чрез ефективно финансиране на образованието и изследванията. Предстои засилване на интердисциплинарността и трансдисциплинарността. Очаква се активизиране на знанията във взаимодействие с обществото, признаване на научния елит на най-високо ниво. Ще се положат усилия за засилване на прозрачността и привлекателността на Европейското университетско пространство и на Европейското изследователско пространство. „Позитивната роля на образованието за формиране и на човешкия, и на социалния капитал е безспорна. Именно образованието формира “познанието”, а в немалка сметка и “културата” и “креативността” при индивидите. Това са трите “пресечни точки” между човешкия и социалния капитал.“¹¹

Нарастващото глобализиране означава, че Европейското университетско пространство и Европейското изследователско пространство са отворени към света и трябва да се превърнат в конкурентоспособни участници в световен мащаб.

Основни направления в които ще се насочат усилията са преди всичко¹²: увеличаване нивата на дела на завършващите за осигуряване на кадрите с висше образование и изследователите, от които Европа се нуждае; подобряване на качеството и подходящата насоченост на висшето образование; повишаване на качеството чрез мобилност и трансгранично сътрудничество; функциониране на триъгълника на знанието: осъществяване на връзка между висшето образование, научните изследвания

¹¹ Тонев, М. Аспекти на взаимовръзката и взаимодействието между социалния и човешкия капитал. – Варна: Изд-во на ВСУ „Ч. Храбър“, 2013, с. 64.

¹² Съобщение в подкрепа на растежа и създаването на работни места – програма за модернизирване на системите за висше образование в Европа (2011).

и бизнеса за постигане на върхови постижения и регионално развитие; подобряване на управлението и финансирането.

Основните послания биха могли да се формулират като¹³: осигуряване на качествено висше образование за всички; повишаване на пригодността за заетост, ориентирана към потребностите на Европа; засилване на мобилността с цел по-качествено обучение; подобряване събирането на данни и прозрачността в подкрепа на разработването на политики (в областта на висшето образование).

Стремежът е към по-голяма и по-добре балансирана мобилност в рамките на ЕПВО и извън него¹⁴. Това води до задълбочаване на дискусиите по следните четири теми, даващи отражение върху бъдещите подходи за провеждане на диалог.¹⁵

✓ Обществена отговорност за и във връзка с висшето образование в национален и регионален контекст;

✓ Глобална академична мобилност: стимули и бариери, баланси и дисбаланси;

✓ Глобални и регионални подходи за повишаване качеството на висшето образование;

✓ Принос на реформите във висшето образование за повишаване на заетостта на завършилите.

Ключовите приоритети за висшите училища и държавите-членки са насочени към всеобхватни стратегии за придаване на световно измерение се свеждат до стимулиране на международната мобилност на студентите и служителите, насърчаване на международното измерение на национално

¹³ Комюнике от Букурещ на министрите, отговорни за висшето образование (2012).

¹⁴ Стратегия за мобилност 2020 за Европейското пространство за висше образование (ЕПВО).

¹⁵ Изявление на Третия форум на Болонската политика отвъд Болонския процес: Създаване и свързване на национални, регионални и световни зони за висше образование (2012).

равнище и на електронното обучение и засилване на стратегическото сътрудничество, партньорствата и изграждането на капацитет.¹⁶

„В западноевропейската академична среда *междуниверситетската интеграция* е в голяма степен стандартизирана практика. Тя се реализира по линията на точково-кредитната система, която позволява на обучаемите да комбинират курсове и модули от различни университети в Европа, както и различни образователни степени, предлагани от различни висши училища и образователни центрове и по този начин да се подготвят най-добре за предпочитаната от тях област на практиката. Днес вече повечето български университети се интегрират успешно в европейското образователно пространство, като ползват ресурсите на различни образователни проекти и програми като Еразъм, Леонардо да Винчи, Грюндвиг и др.“¹⁷

В същото време не бива да се пренебрегват бариерите, препятствията, пречките и проблемите в България, структурирани и посочени в анализа на Споразумението за партньорство¹⁸, което Европейската комисия сключи с България, а именно:

В сферата на науката:

✓ Ниски инвестиции в научно-изследователска дейност като България изостава много съществено по този показател от другите държави членки на ЕС;

✓ Недостиг на човешки потенциал и бавно кариерно израстване в областта на науката и иновациите;

¹⁶ Съобщение на Комисията: Европейското висше образование в световен план (2013).

¹⁷ Тонев, М., Й. Ангелова. Академични проекции на интелектуализацията на бизнеса. – студия в Годишника на ВСУ, том XVI. Изд. на ВСУ „Ч. Храбър“, Варна, 2010, (с. 507–537) с. 516

¹⁸ Споразумение за партньорство с България за периода 2014–2020 г., сключено на 07. 08. 2014 г.

<http://ec.europa.eu/bulgaria/> (22.09. 2014 г.)

✓ Отдръпване на младите хора от академична кариера и от инженерни професии;

✓ Остаряла материално-техническа база и липса на модерно оборудване за научно-изследователска дейност;

✓ Недобре развита електронна изследователска инфраструктура която да осигури среда за съвместно провеждане на НИРД от изследователски организации и отделни изследователи, независимо къде се намират.

✓ „Изтичане на мозъци” в сферата на науката и висшето образование;

✓ Липса на ефективни механизми за привличане на водещи български учени, работещи в чужбина или за привличане на чуждестранни докторанти или изследователи за провеждане на научни изследвания в България, както и на преподаватели за работа в български висши училища.

В сферата на висшето образование и ученето през целия живот:

✓ Неефективна връзка между системите на висшето образование, професионалното образование и обучение, и бизнеса;

✓ Недостатъчни практически умения и занижена професионална квалификация на завършващите;

✓ Необходимост от повишаване на качеството на висшето образование;

✓ Необходимост от по-тясно обвързване на образованието с нуждите на бизнеса и с високотехнологичните производства;

✓ Необходимост от съществено засилване на връзката между висшето образование и науката;

✓ Необходимост от въвеждането на съвременни по-ефективни форми и методи на квалификация – дистанционно, неформално обучение,

самостоятелно учене, практическа ориентация, дигитални и интерактивни обучения и др.

- ✓ Необходимост от насърчаване на предприемачеството във висшите училища и научните институти, включително и чрез създадените центрове по предприемачество в тях;

- ✓ Необходимост от всеобхватно прилагане на Националната квалификационна рамка;

- ✓ Необходимост от развитие на Система за валидиране/признаване на неформално и самостоятелно придобити знания, умения и компетентности;

- ✓ Ниско участие на възрастното население в учене през целия живот;

- ✓ Липса на координирано взаимодействие между заинтересованите страни и системен подход за планиране, мониторинг и оценка на политиката за УЦЖ.

В сферата на професионалното и общото образование:

- ✓ Нарастване на неграмотното население и увеличаване на дела на непосещаващи училище;

- ✓ Слаби резултати в областта на четенето, математиката и природните науки;

- ✓ Риск от отпадане на ученици от училищната система;

- ✓ Необходимост от повишаване на качеството на предучилищното образование;

- ✓ Ниска мотивация на учителите;

- ✓ Ниска степен на интегриране на деца и ученици със специални образователни потребности;

✓ Необходимост от обвързване на професионалното образование с нуждите на пазара на труда и с развитието на партньорски мрежи с работодатели

✓ Осигуряване на практическо обучение на завършващите професионални училища.

В сферата на образователната и ИКТ инфраструктура:

✓ Лошо физическо състояние на училищната инфраструктура;

✓ Необходими мерки в подкрепа на ремонт, реконструкция, обновяване и ефикасно управление на материално-техническата база, въвеждане на мерки за енергийна ефективност и подобряване на достъпа на деца със специални образователни потребности, включително чрез създаване на подкрепяща архитектурна среда;

✓ Недостатъчен достъп и използване на съвременните ИКТ в образованието, обучението и научните изследвания. Недостатъчно развита нормативна уредба за създаване и използване на ИКТ в обучението, където попадат учащите (93,5 %), хората на възраст между 16 и 24 години (76,1 %) и хората с висше образование (79,8 %).

* * *

В заключение е редно да посочим че националните усилия и насоки за развитие на пазара на труда и стратегия „Европа 2020“ е необходимо да бъдат насочени към усъвършенстване на нормативната база в областта на висшето образование и науката, където към настоящият момент има известно развитие. Осигуряване на съответствие между подготовката на

студентите с изискванията на пазара на труда¹⁹ е друго направление за работа по отношение перспективни насоки за развитие и не на последно място осигуряване на възможности за кариерно израстване на академичния състав и постоянно повишаване квалификацията на преподавателите.

Като отговор на очертаните насоки за развитие се явява Оперативна програма Наука и образование за интелигентен растеж, която отговаря на основните цели на Стратегията на ЕС на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж – Европа 2020, свързани с повишаване на инвестициите в наука и иновации, с намаляване на броя на отпадащите от училище и с повишаване на процента на завършилите висше образование измежду 30–34-годишните. В съответствие с целите на Европа 2020 България определи своите национални цели, които залегнаха като ангажименти на страната в Националната програма за реформи, както и в други национални стратегически документи. Дейностите, които се планират в оперативната програма, имат пряко значение за постигането на тези цели и позволяват провеждането на необходимите реформи в областта на научните изследвания и образованието. Инвестирането в наука и образование ще насърчи технологичното развитие и ще изиграе ключова роля в постигането на целите на Европа 2020. Чрез оперативната програма се очаква да бъдат увеличени чувствително възможностите за повишаване на инвестициите, запазването и разкриването на нови работни места, развитието на конкурентоспособността на работната сила, цели, които също са свързани с изпълнение на заложеното в Стратегията Европа 2020.

¹⁹ Тонев, М. Пазарът на труда в България –специфики, отклонения, аномалии. Статия в Научен алманах „Родопи“, юбилеен брой, кн. 5-6, 2017. - // РОДОПИ: списание за икономика, политика и култура / съвместно издание на Варненски свободен университет "Черноризец Храбър". Учебно-научен комплекс Родопи – гр. Смолян, Областна управа – гр. Смолян, с. 12–20.

Използвана литература

1. Грозева, Н. Същност и значение на инвестициите в нематериални активи. Известие на съюза на учените – Варна. Серия „Хуманитарни науки” 1/2014, с. 10–16.
2. Кънчева, Н. Дедуктивни методи за измерване на интелектуалния капитал на иновационните предприятия. Годишник на ВСУ за 2005, с. 126–133.
3. Стоянова, Й., М. Тонев. Академични проекции на ученето през време на целия жизнен цикъл. – Й. Стоянова, М. Тонев. // *Научен алманах на ВСУ „Ч. Храбър”*, Серия „Юридически науки и обществена сигурност”. Кн. 22, Варна, 2013, с. 63–74.
4. Тонев, М. Аспекти на взаимовръзката и взаимодействието между социалния и човешкия капитал. – Варна: Изд-во на ВСУ „Ч. Храбър“, 2013.
5. Тонев, М. Й. Ангелова, Академични проекции на интелектуализацията на бизнеса. Студия в Годишника на ВСУ, том XVI. Изд. на ВСУ „Ч. Храбър“, Варна, 2010, с. 507–537.
6. Тонев, М. Пазарът на труда в България –специфики, отклонения, аномалии. Статия в Научен алманах „Родопи“, юбилеен брой кн. 5–6, 2017. - // РОДОПИ: списание за икономика, политика и култура / съвместно издание на Варненски свободен университет "Черноризец Храбър". Учебно-научен комплекс Родопи – гр. Смолян, Областна управа – гр. Смолян, с. 12–20.
7. Изявление на Третия форум на Болонската политика Отвъд Болонския процес: Създаване и свързване на национални, регионални и световни зони за висше образование (2012)

8. Комюнике на ек за прилагане на програма за модернизиране на университетите: образование, изследвания и иновации (2006).
9. Комюнике от Букурещ на министрите, отговорни за висшето образование (2012).
10. Споразумение за партньорство с България за периода 2014–2020 г., сключено на 07.08.2014 г.
11. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж – Европа 2020” <http://ec.europa.eu/europe2020/>
12. Стратегия за мобилност 2020 за Европейското пространство за висше образование (ЕПВО).
13. Съобщение на Комисията: Европейското висше образование в световен план (2013).
14. Съобщение в подкрепа на растежа и създаването на работни места – Програма за модернизиране на системите за висше образование в Европа (2011).